

Постать над річкою

Богдан Сушинський

Щоразу, коли я замислююся над сенсом свого життя, коли багато що в ньому видається таким примарливим, тимчасовим і недоречним, що аж холоне в скронях, — десь у недосяжних глибинах пам'яті зароджується і поступово, немовби нічне видіння, окреслюється худорлява, і ніби зшита зморшками, постать літнього пастуха з-над Бугу.

"Чому саме його?" — вражаюся цьому явленню, гарячково намагаючись віднайти причину й смисл його.

Обідня пора. Він щойно пригнав череду. Худоба кидається до води, загачує річку спітнілими тілами, пожадливо припадає до скаламученого літепла, й нескінченно довго й заповзято втамовує спрагу, всотану в її тіла з усього степу.

Навіть коли вже несила пити, худоба не наважується відходити від води, а вкладається на пологому запіяввілому березі, щоб будь-якої миті дотягтися до неї, чи принаймні остуджувати погляд її нескінченним плином.

"Але й, справді, дивно, що завжди пригадую саме цього чоловіка, бо знався з ним лише місяць, який провів у селі під час канікул, гостюючи в однокурсника; тим паче, що не пов'язана була з ним ні жодна подія мого життя, ані щось таке, що виходило б за межі знаного й буденного".

Надходять тлусті, розморені спекою і селянською роботою господині, вітаються зі старим, вгощають його печивом, городиною і свіжим молоком; розпитують про корів і пашу; скаржаться на болячки, спеку і чоловіків...

І він вислуховує все те мовчазно, але терпляче й співчутливо, як сповіді; щоб потім віднести жіночі скарги й болі у степ, раз і назавжди поховати їх у собі, й повернутися надвечір у село так само відстороненим від усього, що там діялося й діється, як оце зараз.

Попоївши, він спускається у яр, на дні якого пульсує джерельце, запиває обід, і повертається на невеличкий пагорбок — уподобану ним місцину короткого й сторожкого відпочинку.

Може, тому й пригадую, що надто вже вражала стоїчна прихильність цієї людини до свого "хліба"; що, скільки знало його село, він із ранньої весни до пізньої осені був при череді, і щоденно йшов у степ удосвіта й повертався у призахідну пору, а взимку працював на фермі, щоб, знову ж таки, лишатися при звичному ділі.

Ніхто на селі не пам'ятав, щоб він кудись їздив, на щось скаржився, або прагнув чогось такого, що вимагало б від нього зректися самотницького буття, чи принаймні виходило за межі його невибагливих потреб. А що мене, — кому сільське життя видавалося надто обмеженим і збідненим, та кого постійно й нестримно тягло у світи, не знати куди й по що, — таке видіння цього "вічного пастуха" страшенно вражало, то й видавалося воно неприйнятним і недоцільним.

Тим часом він сидить майже нерухомо, лише куточки вуст ледь-ледь посіпуються,

немовби шепоче, але хтозна, кому й що; та зрідка, коли якійсь тварині заманеться відійти від тирла, підводить голову і проводить її байдужим сонним поглядом, вагаючись: варто кричати чи ні; зрештою, вигукує несподівано низьким і хрипким голосом своє: "Вернись, нечиста сило!". І знову насовує вицвілого картуза на перенісся.

Обідню пору ми з хлопцями завжди гайнували на річці, але, доки він сидів отак на пагорбку, я забував про спеку, про ігри однолітків і власні забаганки; усе на світі переставало існувати, і я лиш простежував кожен рух і жест цього степовика, який, здається, й імені не мав, бо ніхто ніколи за моєї пам'яті не називав його інакше, ніж "Вічний Чередник"; а ще — прислуховувався до неоковирних фраз, котрі той завжди промовляв за одним подихом, настільки хрипко й невиразно, що здавалися вигуками без слів і значення, а все одно врзалися в пам'ять так, що й зараз можу повторювати їх, із тією ж вимовою й інтонаціями.

Зачарований якимсь непідвладним мені прагненням пізнати цю людину, я рушав услід за чередою і супроводжував її аж до долини, що переорювала степ із краю в край, скільки сягав зір, і невідомо де починалася й куди пролягала.

Худоба спускалася в низину й розбрідалася пісними й вижовклыми, схожими на зачерствілі житні окрайці, схилами, а я ще довго стояв серед второваного мережива стежок та споглядав людську постать, яка сирітно бовваніла поміж брунатними вирвами, й поміж сьогоденням і вічністю, що протікала повз мене широким річищем незбагненно первісної долини.

"Про що він думає, про що мріє і чим марить? — намагався я збагнути, дивлячись на далеку постать "Вічного Пастуха". — Яка потреба примушує його з року в рік марнувати дні на безлюдному просторовиську, на якому не знайдеш захистку й не почуєш людського слова; на якому не бачиш нічого, окрім безжалісного неба й обридлого клаптика степу, і тому почуття твої можуть по вінця виповнюватися одним-єдиним усвідомленням, яке не приходить і не щезає, а існує, як частина тебе самого; і ти вже не можеш ні позбутися його, ані змиритися з ним, — САМОТИНИ?"

І тоді, як розмовляв із цим розумним, але мовчазним чоловіком, і як стежив здаля чи просто думав про нього, — не полишала настирна думка, що життя скривдило його, що, обурений якимсь прагненням чи примхою, він позбавив себе найкращого, чого можна зазнати в його літа; що не здогадувався й не міг здогадуватися, яке безмежжя шляхів і можливостей відкривалося перед ним за межами цієї долини і цього пастушого світу...

Та коли, змучений цим непогамовним прагненням, я все ж таки якось зважився запитати, чи не набридло йому ось таке, відлюдкувате, степове життя, він раптом випростався, здається, аж здригнувся, немовби я страшенно образив його, і дивлячись мені просто у вічі мовив:

"Ще й скажу, щоб і поховали в цій-таки долині... Навіть горбка не насипали, а так, поміж пастушими стежками..."

Й пішов собі геть, як то людина, що сказала тобі більше, ніж мала б сказати, і ти вже не вартий ні зайвого слова, ані подальшої уваги...

... Одначе всі ці подробиці пригадую дуже рідко . Зазвичай же переді мною постає лише вузлувата постать Вічного Пастуха і вигин скаламученої річки.

Постать і вигин річки...

Миттєвий кадр пам'яті, що спалахує й одразу щезає.

І так щоразу, коли думаю про сенс буття і таємничість людської душі, або про те, як важко визначити, який він насправді – оцей наш "сьогоденний світ", і яке багатство і безмежжя світів сотворили у собі й для себе всі ми, суцї на землі.

Село Трояни

на Миколаївщині

серпень 1975 року.